

ZDENĚK LIPSKÝ

10 LET EVROPSKÉ ÚMLUVY O KRAJINĚ A MOŽNOSTI GEOGRAFICKÉHO VÝZKUMU

LIPSKÝ, Z. (2010): 10 years of the European Landscape Convention and the possibilities of geographic research. Informace ČGS, 29, No. 2, pp. 2–12. – During its 10 years of existence, the European Landscape Convention (Council of Europe 2000) has stimulated a variety of research projects dealing with landscape typology, landscape character assessment and landscape planning both at European and national levels. This paper provides an overview of landscape projects connected with the Convention, particularly those focusing on Czechia. Special attention is paid to the participative approach in the implementation of measures of the European Landscape Convention in local level projects. Investigating cultural landscape, as it is perceived and understood by the Convention, requires a complex approach transcending the traditional division of scientific disciplines. The interdisciplinary character of the project calls for the involvement of a variety of geographical and other disciplines and the utilization of different research methods.

KEY WORDS: The European Landscape Convention – landscape management – geography – Czechia.

Úvod

Krajina a její změny se stále více stávají předmětem politického a veřejného zájmu. Kulturní krajina je chápána jako přírodní a současně kulturní dědictví, vytvořené ve vzájemné interakci přírodních a antropogenních procesů. Její tradice a regionální odlišnosti přispívají k utváření lokální a regionální kultury a identity. Zejména venkovská krajina tak zaujímá důležité místo v evropském vědomí. K péči o toto dědictví je třeba přistupovat participativně, to znamená sdílením odpovědnosti státních a samosprávných orgánů, vlastníků a uživatelů krajiny. Péče o kulturní krajinu by také měla vycházet z kontinuity lidské činnosti, na níž je kulturní krajina závislá. Hledají se cesty aktivní integrované ochrany krajiny, která nevyklučuje její hospodářské využívání a další rozvoj.

Ze všech těchto předpokladů vychází Evropská úmluva o krajině (European Landscape Convention) připravená z iniciativy orgánů Rady Evropy ve Štrasburku (Council of Europe 2000). Její vypracování bylo reakcí na zásadní změny, k nimž dochází v posledních desetiletích v evropské kulturní krajině. Je také výrazem zvýšeného zájmu vědců, politiků i veřejnosti o problematiku kulturní krajiny, která je vystavena stále silnějším tlakům ze strany společnosti. Úmluva představuje koncepční mezinárodní dokument a nástroj zakotvující potřebu nového náhledu na krajinu, obsahující mj. plné docenění jejích přírodních a kulturních hodnot. Zdůrazňuje participativní přístup,

tj. maximální zapojení veřejnosti do projednávání problematiky krajinného plánování, ochrany a rozvoje krajinných hodnot. Formuluje také řadu požadavků, jejichž naplnění musí být podloženo důkladným výzkumem krajiny na národní úrovni.

Text Evropské úmluvy o krajině (EÚK) a její důvodovou zprávu přijali účastníci Výboru ministrů Rady Evropy na 718. zasedání tohoto výboru ve Štrasburku dne 19. července 2000. Zároveň rozhodli o otevření Úmluvy k podpisu na ministerské konferenci o ochraně krajiny 20. října 2000 v italské Florencii. Za 10 let své existence EÚK iniciovala celou řadu panevropských i národních výzkumných projektů. Cílem tohoto příspěvku je připomenout obsah Úmluvy, z něž vyplývají významné možnosti pro uplatnění geografických metod výzkumu krajiny, a představit některé z již realizovaných projektů.

Obsah Evropské úmluvy o krajině

V důvodové zprávě k Evropské úmluvě o krajině se zdůrazňuje, že „krajina je společným zájmem všech a musí se s ní zacházet prostřednictvím demokratických principů, především na lokální a regionální úrovni“ (Council of Europe 2000). EÚK definuje v článku 1 pojmy krajina, krajinná politika, cílová charakteristika krajiny, ochrana krajiny, péče o krajinu a krajinné plánování:

„Krajina“ znamená část území tak, jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů;

„krajinná politika“ znamená vyjádření všeobecných zásad, strategií a orientací umožňujících kompetentním úřadům veřejné správy přijímat specifická opatření, zaměřená na ochranu, péči a plánování krajiny;

„cílová charakteristika krajiny“ znamená zformulování přání a požadavků obyvatel týkající se charakteristických rysů krajiny, v níž žijí, pro každý specifický typ krajiny.

Uvedená definice krajiny a formulování cílové charakteristiky krajiny vycházejí z participativního přístupu a jsou výrazně antropocentrické – zdůrazňují rozhodující úlohu vnímání a utváření krajiny místním obyvatelstvem. Úmyslně zůstává stranou vědecká definice krajiny jako geo/ekosystému. Výše uvedenou cílovou charakteristiku krajiny považují rovněž za velmi účelovou: jednak pomíjí vědecké přístupy a plný důraz klade na názor laické veřejnosti, ale i samotný výraz „cílová charakteristika“ je problematický. Navozuje představu jakéhosi konečného ideálního řešení, zatímco krajina, stejně jako její vnímání lidmi, se stále mění a ani v budoucnosti tomu nebude jinak.

„Ochrana krajiny“, jak je definovaná v Úmluvě, pak sestává z opatření na ochranu současného charakteru a vlastností krajiny, které jsou ceněny díky své typické přírodní nebo kulturní konfiguraci. Taková ochrana musí být aktivní a musí zahrnovat opatření na údržbu krajiny, sloužící k zachování jejich význačných rysů. „Péče o krajinu“ vychází z principu trvale udržitelného rozvoje. Znamená opatření a činnosti prováděné k zajištění pravidelného rozvoje krajiny tak, aby se krajina rozvíjela harmonickým způsobem. Tento přístup musí být dynamický a musí usilovat o zlepšení kvality a hodnot krajiny opět na základě očekávání obyvatel (také zde bychom mohli úspěšně polemizovat o rozporech mezi vědeckými poznatky a názory místní veřejnosti). „Kra-

inné plánování“ znamená cílené aktivity s výhledem do budoucna, zaměřené na zvýšení hodnoty, obnovu či utváření nové krajiny.

V každé části krajiny má rovnováha mezi výše uvedenými třemi typy činností (ochrana krajiny, péče o krajinu, plánování krajiny) záviset na charakteru krajiny a jejích cílových charakteristikách. V některých oblastech a krajinách by tak měla převažovat jejich přísná ochrana, jiné krajiny a jejich části budou vyžadovat intenzivnější péči nebo změnu současného neuspokojivého stavu. Při hledání potřebné rovnováhy mezi ochranou, péčí a plánováním je třeba si uvědomit, že cílem není zakonzervování stavu krajiny v určité fázi jejího vývoje. Krajina se vždy měnila a bude měnit, jak vlivem přírodních procesů, tak i vlivem činnosti člověka a měnících se požadavků společnosti na kulturní krajinu (Council of Europe 2000).

Je důležité, že svou působností se Úmluva vztahuje na celá státní území smluvních stran a na všechny typy krajin – přírodní i kulturní, venkovské a městské, chráněné, jedinečné i zcela běžné nebo dokonce degradované typy krajin. Cílem je ochrana, péče a plánování evropské kulturní krajiny prostřednictvím opatření na národní i na evropské úrovni. Z článků 5 a 6 Úmluvy potom vyplývají konkrétnější zadání pro výzkumnou i plánovací činnost. V rámci všeobecných opatření (článek 5) se každá smluvní strana zavazuje:

a) Právně uznat krajinu jako základní složku prostředí, v němž obyvatelé žijí, jako výraz rozmanitosti jejich společného kulturního a přírodního dědictví a základ jejich identity;

b) formulovat a provádět krajinné politiky, zaměřené na ochranu, správu a plánování krajiny, prostřednictvím přijetí specifických opatření uvedených v článku 6;

c) zavést postupy pro účast veřejnosti, místních a regionálních úřadů a jiných stran, které jsou zainteresovány na definování a provádění krajinných politik;

d) systematicky začleňovat krajinu do svých politik územního a urbánního plánování, do své kulturní, environmentální, zemědělské, sociální a hospodářské politiky, jakož i do ostatních politik s možným přímým či nepřímým dopadem na krajinu.

Článek 6 – Specifická opatření – obsahuje mimo jiné požadavek uvědomování, informovanosti a vzdělávání veřejnosti, školení a vzdělávání odborníků v oblasti ochrany krajiny, krajinného plánování a managementu krajiny. Jedním z významných úkolů je identifikace typů krajin na území každého státu (čili vypracování typologie současné krajiny) a monitorování změn, k nimž v krajinách dochází. V odstavci c) se doslova píše: „Za aktivní účasti veřejnosti, místních a regionálních orgánů a jiných stran, které jsou zainteresovány na definování a provádění krajinných politik, a na základě mezinárodních zkušeností a spolupráce v metodologické oblasti vymezit své vlastní typy krajiny na celém svém území; analyzovat jejich charakteristiky, síly a tlaky, které je mění; zaznamenávat jejich změny; vyhodnotit takto vymezené krajiny s ohledem na zvláštní hodnoty, které jsou jim připisovány zainteresovanými stranami a dotčeným obyvatelstvem.“ Odstavec d) se týká zmíněné cílové charakteristiky krajiny: „Za aktivní účasti veřejnosti, místních a regionálních orgánů a jiných stran, které jsou zainteresovány na definování a provádění krajinných politik, definovat cílové charakteristiky krajiny pro vymezené a vyhodnocené krajiny.“ Tato formulace je opět výrazem participativního přístupu a má za cíl posílit podíl místního obyvatelstva na aktivním utváření krajiny.

Další opatření Úmluvy se týkají mezinárodní výměny informací, zkušeností a myšlenek a vypracování přeshraničních programů na ochranu a rozvoj krajiny obklopujících státní hranice (tzv. přeshraniční krajiny). Celou Úmluvou prolíná mimořádný důraz, který je kladen na tzv. participativní přístup, spočívající v maximálním zapojení veřejnosti, orgánů místní samosprávy a státní správy do procesů plánování, managementu a ochrany krajiny. Naplňování požadavků Úmluvy na uvědomování, informovanost a vzdělávání veřejnosti, školení a vzdělávání odborníků v oblasti ochrany krajiny, krajinného plánování a managementu krajiny dává obecně široké možnosti i geografickým výzkumným a vzdělávacím pracovištím.

Implementace opatření Evropské úmluvy o krajíně v Česku a v Evropě

Úmluvu dosud podepsalo 36 a ratifikovalo 30 evropských zemí, včetně Česka a Slovenska. Pro Česko se Evropská úmluva o krajíně stala právně závaznou na základě uzavření ratifikačního procesu 1. října 2004 (viz tab. 1). Usnesení vlády ČR č. 1049 ze dne 30. 10. 2002 uložilo ministrům životního prostředí, zemědělství, pro místní rozvoj, kultury a školství, mládeže a tělovýchovy realizovat implementaci EÚK v Česku. Za tímto účelem byla zpracována řada podpůrných dokumentů.

Již v roce 2001, krátce po zveřejnění Úmluvy, zadalo Ministerstvo životního prostředí ČR vypracování jejího právního rozboru jako podkladu pro přípravu ratifikace (Mlčoch 2001). Tato právní analýza konstatovala celkově dobrou připravenost Česka na přijetí Evropské úmluvy o krajíně. Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, představuje relativně progresivní komplexní normu na ochranu a péči o krajinu, obsahující řadu prvků a právních nástrojů, které požaduje v Článku 6 Evropská úmluva o krajíně. Mezi tyto nástroje patří zejména: ochrana významných krajinných prvků; tvorba územních systémů ekologické stability; ochrana a hodnocení krajinného rázu; ochrana zvláště chráněných území přírody a péče o ně. Další právní nástroj, vyhlášení a ochrana krajinných památkových zón, je zmíněn v zákoně o státní památkové péči. Specifické nástroje pak představuje např. právní úprava posuzování vlivů na životní prostředí podle zákona č. 100/2001 Sb.

Za slabé místo lze naopak označit např. nedostatečnou provázanost jednotlivých právních úprav mezi sebou a celkově nízkou míru koordinace mezi jednotlivými resorty (životní prostředí, zemědělství, místní rozvoj), které svou činností zasahují do plánování a využívání volné krajiny (Lipský, Nováková, Zdražil 1998). Z právního rozboru tak vyplývají jednotlivé konkrétní požadavky a úkoly, které má Česko plnit. Patří k nim zejména vypracování jednotné krajinné politiky a typologie krajiny Česka (viz dále).

V předkládací zprávě pro vládu ČR (MŽP ČR 2002) se uvádí: „Krajina hraje významnou a vpravdě nezastupitelnou roli při utváření prostředí, kultury a života společnosti, je tedy ukotvením její aktivní a dynamické ochrany, jakož i řízené péče (managementu) nepochybně jednou z priorit veřejného zájmu. Specifický charakter krajiny přispívá k vytváření místní kultury, je základní složkou evropského přírodního a kulturního dědictví a významně se spolupodílí jak na plnohodnotném životě lidí, tak i na udržování a posilování evropské

Tab. 1 – Seznam zemí, které podepsaly a ratifikovaly Evropskou úmluvu o krajině, stav k 1. 3. 2010

Země	Datum podpisu	Datum ratifikace	Platnost od
Arménie	14. 5. 2003	23. 3. 2004	1. 7. 2004
Ázerbájdžán	22. 10. 2003	–	–
Belgie	20. 10. 2000	28. 10. 2004	1. 2. 2005
Bulharsko	20. 10. 2000	24. 11. 2004	1. 3. 2005
Černá Hora	8. 12. 2008	22. 1. 2009	1. 5. 2009
Česko	28. 11. 2002	3. 6. 2004	1. 10. 2004
Dánsko	20. 10. 2000	20. 3. 2003	1. 3. 2004
Finsko	20. 10. 2000	16. 12. 2005	1. 4. 2006
Francie	20. 10. 2000	17. 3. 2006	1. 7. 2006
Chorvatsko	20. 10. 2000	15. 1. 2003	1. 3. 2004
Irsko	22. 3. 2002	22. 3. 2002	1. 3. 2004
Itálie	20. 10. 2000	4. 5. 2006	1. 9. 2006
Kypr	21. 11. 2001	21. 6. 2006	1. 10. 2006
Litva	20. 10. 2000	13. 11. 2002	1. 3. 2004
Lotyšsko	29. 11. 2006	5. 6. 2007	1. 10. 2007
Lucembursko	20. 10. 2000	20. 9. 2006	1. 1. 2007
Maďarsko	28. 9. 2005	26. 10. 2007	1. 2. 2008
Makedonie	15. 1. 2003	18. 11. 2003	1. 3. 2004
Malta	20. 10. 2000	–	–
Moldávie	20. 10. 2000	14. 3. 2002	1. 3. 2004
Nizozemí	27. 7. 2005	27. 7. 2005	1. 11. 2005
Norsko	20. 10. 2000	23. 10. 2001	1. 3. 2004
Polsko	21. 12. 2001	27. 9. 2004	1. 1. 2005
Portugalsko	20. 10. 2000	29. 3. 2005	1. 7. 2005
Rumunsko	20. 10. 2000	7. 11. 2002	1. 3. 2004
Řecko	13. 12. 2000	–	–
San Marino	20. 10. 2000	26. 11. 2003	1. 3. 2004
Slovensko	30. 5. 2005	9. 8. 2005	1. 12. 2005
Slovinsko	7. 3. 2001	25. 9. 2003	1. 3. 2004
Spojené království	21. 2. 2006	21. 11. 2006	1. 3. 2007
Srbsko	21. 9. 2007	–	–
Španělsko	20. 10. 2000	26. 11. 2007	1. 3. 2008
Švédsko	22. 2. 2001	–	–
Švýcarsko	20. 10. 2000	–	–
Turecko	20. 10. 2000	13. 10. 2003	1. 3. 2004
Ukrajina	17. 6. 2004	10. 3. 2006	1. 7. 2006

Zdroj: www.coe.int/t/e/Cultural_Co-operation/Environment/Landscape

identity. Tyto parametry svrchovanou měrou naplňuje i krajina historických českých zemí, která je v řadě svých rysů typická a jedinečná.“

Přijetí Evropské úmluvy o krajině (2000) a její právní rozbor (Mlčoch 2001) iniciovaly v Česku formulování výzkumných projektů v gesci Ministerstva životního prostředí ČR, jejichž cílem je postupné naplňování požadavků Úmluvy v těch bodech, kde analýza ukázala nedostatky, mezery a chybějící články. Implementací EÚK na celostátní a regionální úrovni se zabýval v roce 2004 dokončený výzkumný projekt VaV 640/6/02 „Zajištění realizace Evropské úmluvy o krajině v další činnosti MŽP“ (Weber a kol. 2004), který stanovil další směry postupu implementace Úmluvy v Česku. Jedním z jeho výstupů bylo vypracování návrhu Strategie odpovědnosti za českou krajinu minulosti, dneška a budoucnosti (Weber, Novotná 2005).

Požadavek na identifikaci typů krajin a jejich hodnocení se stal impulsem k vypsání a řešení projektu VaV 640/01/03 „Typologie české krajiny“ (Löw a kol. 2005). Na zpracování tohoto tradičně geografického tématu se podíleli také čeští geografové. Tato nová typologie je určena především k hodnocení a ochraně krajinného rázu, k vymezení běžných a vzácných typů krajin na národní úrovni. Nesplňuje ale všechny požadavky, které od ní zadavatel (Ministerstvo životního prostředí ČR) očekával, a proto hledání optimální krajinné typologie pokračuje. Právě na příkladu typologie krajiny se ovšem ukazuje, že ani vědecké exaktní postupy (např. Kolečka, Lipský 1999; Romportl, Chuman, Lipský 2008) nevedou vždy k výsledkům, které jsou v praxi krajinného plánování akceptované a dobře využitelné. Mimořádné dílo představuje Atlas krajiny České republiky, připravovaný od roku 2003, a vedle svého slovenského vzoru podněcený také Evropskou úmluvou o krajině. Obsahuje stovky tematických, analytických i syntetických map, kartogramů, schémat a grafů, které dokládají současnou úroveň poznání krajiny Česka na českých geografických i negeografických pracovištích.

Na odstranění nedostatku v podobě chybějící jednotné krajinné politiky v Česku se zaměřila iniciativa Ministerstva životního prostředí ČR v roce 2007. Širší odborné veřejnosti byl předložen k připomínkám a diskusi prvotní materiál „Krajinná politika pro 21. století – návrh na zpracování dokumentu krajinné politiky ČR a její uplatnění v prostorovém rozvoji země v letech 2007–2013“ (Fanta 2007). Vinou četných personálních změn a neujasněné koncepce ministerstva však do dnešní doby nedošlo k formulaci a schválení krajinné politiky státu, jak požaduje Evropská úmluva o krajině.

Na podporu implementace Evropské úmluvy o krajině vznikla počátkem roku 2009 petice Dvanáctero kulturní krajiny České republiky (www.prokrajinu.cz). V roce 2009 byla založena nevládní společnost CENELC.CZ, jejíž hlavní činnost je zaměřená na podporu a realizaci implementace Evropské úmluvy o krajině. Mezi jejími aktivitami je projekt Terra didactica, jehož cílem je vybudovat v areálu zámku Veltrusy národní výukové centrum pro implementaci EÚK. Ve dnech 16.–17. 9. 2010 v Praze a 18. 9. 2010 ve Veltrusech se uskutečnil Národní seminář o implementaci Evropské úmluvy o krajině v České republice (www.cenelc.cz).

Požadavky Evropské úmluvy o krajině podnítily také formulování a řešení různých nadnárodních výzkumných projektů na evropské úrovni. Patří mezi ně projekt ELCAI (European Landscape Character Assessment Initiative), řešený v letech 2003–2005 v 5. rámcovém programu Evropské unie. Jeho cílem

bylo analyzovat metody hodnocení krajinného rázu a s ním spojené typologie krajiny používané v jednotlivých evropských zemích, analyzovat legislativní a politické rámce pro hodnocení krajinného rázu, uvést praktické příklady aplikace těchto metod v uživatelské sféře a identifikovat klíčové místní, regionální, národní a evropské uživatele hodnocení krajinného rázu (Lipský 2005; Wascher, ed. 2005). V projektu ELCAI byla také prezentována a využita nová panevropská typologie současných evropských krajin (Mücher a kol. 2003), jejíž vypracování bylo rovněž iniciováno požadavky Evropské úmluvy o krajině. Na Článek 9 Úmluvy – Přeshraniční krajiny – reagoval projekt „European Transfrontier Landscapes“, který formou případových studií s využitím SWOT analýzy představil 14 konkrétních přeshraničních krajin v Evropě (Wascher a Pérez-Soba 2004). Všechny přeshraniční krajiny byly zasazeny do kontextu jednotné panevropské typologie (Mücher a kol. 2003).

Na podporu Evropské úmluvy o krajině vznikla celoevropská meziuniverzitní síť UNISCAPE. Jejím hlavním cílem je podpora a posilování vědecké mezioborové činnosti a spolupráce mezi evropskými univerzitami týkající se krajinářských otázek, zvláště pak v oblasti výzkumu a vzdělávání (www.uniscape.eu). Podobně existuje síť CIVILSCAPE, tvořená nevládními organizacemi z celé Evropy, které usilují o implementaci zásad EÚK na lokální, národní či mezinárodní úrovni (www.civilscape.eu). RECEP-ENELC je celoevropská síť místních a regionálních úřadů pro implementaci EÚK (www.recep-enelc.net). V říjnu 2010, při příležitosti 10. výročí zveřejnění Evropské úmluvy o krajině, se koná ve Florencii významná vědecká konference „Living Landscape. The European Landscape Convention in research perspective“, která má bilancovat vědecký pokrok ve výzkumu kulturní krajiny učiněný za 10 let trvání Úmluvy.

Projekt „Kačina“: implementace Evropské úmluvy o krajině na lokální úrovni

Všechny výše uvedené projekty mají evropský nebo národní rozsah, to znamená, že svým řešením pokrývají více méně území celé Evropy nebo jednotlivých států. Prvním příkladem implementace opatření Evropské úmluvy o krajině na lokální úrovni v Česku je projekt Národního programu výzkumu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR č. 2B06013 „Implementace opatření Evropské úmluvy o krajině v intenzivně zemědělsky využívaných oblastech nesoucích stopy historických krajinných úprav, pilotní studie Nové Dvory – Kačina“.

Přístup k řešení výzkumného projektu vychází z definic a obecných principů obsažených v Evropské úmluvě o krajině, především formulovaných v článcích 1, 5 a 6. Jeho cílem je realizovat principy a zásady EÚK v konkrétní kulturní krajině, která je běžně hospodářsky využívaná a nepodléhá zvláštní ochraně. V souladu s požadavky Úmluvy je snahou projektu podnit trvalý zájem odborné i laické veřejnosti, především místní samosprávy, obyvatel a uživatelů krajiny o problematiku aktivní ochrany a tvorby krajiny, v níž žijí a kterou využívají. Předmětem řešení je vypracování strategie a efektivních postupů k zabezpečení trvale udržitelného rozvoje krajiny. Metodickým přínosem projektu má být vytvoření inovativních nástrojů k diferencovanému

a polyfunkčnímu využívání krajiny, které budou harmonizovat využívání jejího hospodářského potenciálu s požadavky na ochranu a rozvoj přírodních, estetických a kulturně historických hodnot území. Tyto nástroje budou obohaceny metodologie strategického plánování ve venkovské krajině. Projekt by měl také přispět k inovaci ve formulování dotačních titulů vypisovaných v rámci krajinotvorných programů na ochranu krajinného rázu a k podpoře mimoprodukčních funkcí venkovské krajiny. Jeho výsledky budou využity jak v oblasti obecné metodologie přístupů k řešení trvale udržitelného rozvoje krajiny na lokální úrovni, tak jako koncepční strategický podklad pro územní plánování, pozemkové úpravy, ochranu přírody a památkovou péči v řešené lokalitě (Weber 2007).

V rámci projektu je stanoveno pět dílčích cílů:

Etapa I (1. 7. 2006 – 31. 12. 200): Analýza a syntéza přírodního a historického vývoje krajiny řešeného území včetně podchycení širších územních vazeb, vymezení vývojových etap a uzlových bodů vývoje krajiny;

Etapa II (1. 1. 2007 – 31. 12. 2008): Dokumentace a zhodnocení vývoje krajiny v kontextu s vývojem hospodářského a společenského prostředí;

Etapa III (1. 7. 2007 – 30. 6. 2009): Analýza a syntéza současného stavu kulturní krajiny, identifikace hodnot, sil a tlaků formujících současnou krajinou strukturu;

Etapa IV (1. 7. 2009 – 30. 6. 2010): SWOT analýza řešeného území – definování silných a slabých stránek současné krajiny, jejího přírodního, kulturního a ekonomického potenciálu, limitů, možných rizik a ohrožení dalšího vývoje;

Etapa V (1. 1. 2010 – 30. 6. 2011): Modelování vývoje, návrh alternativních scénářů budoucího vývoje krajiny, zpracování návrhu cílové charakteristiky krajiny jako podkladu pro přípravu územních plánů a dalších rozvojových dokumentů a koncepcí pro dané území.

Řešení výzkumného projektu je realizované formou pilotní studie v širším prostoru Nové Dvory – zámek Kačina – Žehušice v severovýchodní nížinaté části okresu Kutná Hora. Toto území je vymezené jako individuální krajinná jednotka se specificky utvářenou strukturou staré, intenzivně využívané zemědělské krajiny s významnými krajinářskými úpravami. Zahrnuje 21 katastrálních území (14 administrativních obcí) o celkové výměře přes 113 km². Přibližně uprostřed území se na plochem rozvodním hřbetu nachází dominantní prvek a symbol zdejší krajiny – empírový zámek Kačina obklopený anglickým parkem (podrobnější charakteristika území je uvedena na webových stránkách projektu www.projektkacina.estranky.cz).

Výzkumný projekt je řešen na dvou pracovištích, která se svou profesní skladbou a odborným zaměřením vhodně doplňují: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví se sídlem v Průhonicích (VÚKOZ) a Geografická sekce Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze (PřF UK). Povaha projektu a participativní přístupy k jeho řešení vyžadují spolupráci s řadou dalších subjektů, které v území působí, zejména se zástupci státní správy a samosprávy. Jako spolupracující instituce se tak v projektu objevuje všech 14 obecních úřadů, pověřený Městský úřad Kutná Hora, Zemědělská a vodoхозяйská správa Kutná Hora, Pozemkový úřad Kutná Hora, Muzeum Čáslav a v neposlední řadě Národní zemědělské muzeum – Muzeum českého venkova se sídlem na zámku Kačina, které leží v jádru řešeného území a je s ním bezprostředně spjaté.

V souladu s duchem a požadavky Evropské úmluvy o krajině se v projektu výrazně a důsledně uplatňuje participativní přístup, který prolíná celým jeho řešením (o metodách participativního přístupu podrobněji v práci Stroblová, Weber, Lipský 2010). Význam participace se zvyšuje od úvodních etap k závěrečným. Spočívá v pořádání pracovních krajinářských dílen na různých místech řešeného území za účasti zástupců z řad státní správy, místní samosprávy i aktivních zájemců z řad veřejnosti (podrobněji viz Stroblová 2009). V rámci řešení projektu se uskutečnilo již několik anketních šetření, jejichž cílem je lépe poznat názory a požadavky veřejnosti na místní krajinu. Participativní přístup se uplatnil také při zpracování SWOT analýzy zájmového území. Prvotní verze SWOT analýzy zpracovaná v řešitelském kolektivu projektu je na pracovních dílnách prezentována zainteresované veřejnosti, přizvaným zástupcům státní správy a samosprávy a dalším významným subjektům rozhodujícím o využívání krajiny. Odborná i laická veřejnost se k jednotlivým bodům SWOT analýzy vyjadřuje poprvé přímo na pracovních krajinářských dílnách. Druhá verze SWOT analýzy (upravená na základě připomínek veřejnosti) je následně písemně rozeslána všem zainteresovaným subjektům k doplnění, připomínkování a bodovému ohodnocení významu jednotlivých jejích bodů. Jednotlivé subjekty hospodařící a působící v krajině mají často rozdílné názory na způsob využívání krajiny, na to, co jsou její silné a slabé stránky, co znamená možné ohrožení krajinných hodnot a co je naopak příležitostí k jejímu rozvoji. Tentýž jev nebo charakteristika krajiny mohou být současně vnímány jako její silná i slabá stránka, záleží na úhlu pohledu. Střetávají se tu komplexní a složkový nebo resortní přístup, ekologická, ekonomická a správní paradigmaty. SWOT analýza s využitím participativního přístupu se tak ukázala jako cenný prostředek k identifikaci rozporů a konfliktů v krajině. V řešeném území byly zjištěny vážné konflikty mezi ochranou přírody a správci vodních toků a vodních ploch, ale také mezi ochranou přírody a ochranou památek (podrobněji viz Lipský 2010).

Projekt ještě není ukončen, další pracovní dílny budou následovat s cílem prezentace možných scénářů vývoje krajiny a společné formulace cílových charakteristik krajiny. Participativní přístup spočívá především ve vzájemné informovanosti, harmonizaci často protichůdných stanovisek a vysvětlování vědeckých názorů laické veřejnosti. Tok informací musí být oboustranný a rozhodování na základě konsensu mnoha stran. Pro lepší informovanost v rámci řešitelského týmu a také s cílem umožnit informace o projektu širší veřejnosti slouží webové stránky projektu (www.projektkacina.estranky.cz), na nichž jsou průběžně zveřejňovány informace o průběhu řešení projektu a jeho výsledky. Tyto webové stránky byly vybrány Národní knihovnou ČR jako kvalitní zdroj, který by měl být uchován do budoucna a stát se součástí českého kulturního dědictví. Stránky jsou archivovány několikrát ročně a jejich záznam je součástí České národní bibliografie a katalogu Národní knihovny ČR.

Výsledky řešení projektu jsou od roku 2006 průběžně prezentovány na domácích a zahraničních konferencích a kongresech. V rámci projektu bylo dosud zpracováno 30 dílčích závěrečných zpráv za jednotlivé věcné a časové etapy a publikováno 39 výstupů. Seznam publikací a výtah ze závěrečných zpráv jsou průběžně zveřejňovány na webových stránkách projektu (www.projektkacina.estranky.cz). Publikacním završením úkolu bude příprava a vydání 3 monografických publikací, jejichž obsahem bude: 1. Historický vývoj krajiny

zájmového území (rukopis je odevzdán do tisku); 2. Současný stav krajiny zájmového území; 3. Budoucnost krajiny zájmového území (scénáře budoucího vývoje a cílové charakteristiky krajiny zájmového území).

Závěr

Kulturní krajina je společným dílem dlouhodobé interakce přírodních a antropogenních procesů. Podobu konkrétní krajiny zásadním způsobem ovlivňují aktivity lidí, kteří v ní žijí, proto je nezbytný participativní přístup a zapojení místních obyvatel. Výzkum kulturní krajiny prováděný v intencích požadavků Evropské úmluvy o krajině vyžaduje integraci různých metodických přístupů a propojení širokého spektra geografických a dalších disciplín. Řešení ochrany a rozvoje současné krajiny je prostorem přirozené konvergence přístupů fyzické, sociální, historické, environmentální a regionální geografie. Pilotní studie prováděná v prostoru Nové Dvory – Kačina – Žehušice je toho dobrým důkazem. Realizace požadavků Evropské úmluvy o krajině představuje významnou příležitost pro posílení environmentálního a společenského významu geografie.

Literatura

- COUNCIL OF EUROPE (2000): Evropská úmluva o krajině a důvodová zpráva. Strasbourg, 22 s.
- FANTA, J. (2007): Krajina pro 21. století. Návrh na zpracování dokumentu krajinné politiky ČR a její uplatnění v prostorovém rozvoji země v letech 2007–2013. Bulletin CZ-IALE, 8, č. 1, s. 6–15.
- KOLEJKA, J., LIPSKÝ, Z. (1999): Mapy současné krajiny. Geografie 104, č. 3, s. 161–175.
- LIPSKÝ, Z. (2005): Chápání a hodnocení krajinného rázu v projektu ELCAI. In: Maděra, P., Friedl, V., Dreslerová, J. (eds.): Krajinný ráz – jeho vnímání a hodnocení v evropském kontextu. Ekologie krajiny 1. PAIDO, Brno, s. 113–120.
- LIPSKÝ, Z. (2008): Mapování a dokumentace významných krajinných prvků v projektu Kačina. Geografické informácie 12. Stredoeurópsky priestor. Krajina v kontexte nového regionálneho rozvoja. UKF, Nitra, s. 24–33.
- LIPSKÝ, Z. (2010): SWOT analýza jako nástroj identifikace konfliktů v krajině. In: Drobilová, L. (ed.): Venkovská krajina 2010. Sborník z 8. ročníku mezinárodní mezioborové konference. CZ-IALE a Veronica, Brno, s. 87–93.
- LIPSKÝ, Z., NOVÁKOVÁ, E., ZDRAŽIL, V. (1998): Vztah a vzájemné vazby územního plánování a oborových dokumentací a programů usměrňujících využití neurbanizovaného území. Expertní studie pro MMR ČR. ÚAE LF ČZU Praha, Kostelec n. Č. l., 48 s.
- LÖW, J. a kol. (2005): Typologie české krajiny. Závěrečná zpráva projektu VaV MZP ČR č. 640/1/03. Löw a spol., s.r.o., Brno.
- MLČOCH, S. (2001): Právní analýza Evropské úmluvy o krajině. Legislativní a právní předpoklady pro ratifikaci úmluvy. České Budějovice, 32 s.
- MÜCHER, C. A. a kol. (2003): Identification and Characterisation of Environments and Landscapes in Europe. Alterra Report 832, Wageningen, 120 s.
- ROMPORTL, D., CHUMAN, T., LIPSKÝ, Z. (2008): New method of landscape typology in the Czech Republic. Landscape Typology – Theory and Practice. The Problems of Landscape Ecology, 20, Warszawa, s. 315–320.
- STROBLOVÁ, L. (2009): Spolupráce s veřejností při plánování rozvoje území je správná, ale nelehká cesta aneb hledíme společně budoucí podobu naší krajiny. In: Dreslerová, J. (ed.): Venkovská krajina 2009. Sborník příspěvků ze 7. mezinárodní mezioborové konference. CZ-IALE a Veronica, Brno, s. 384–390.

- STROBLOVÁ, L., WEBER, M., LIPSKÝ, Z. (2010): SWOT analýza jako součást participativního přístupu k plánování krajiny na Novodvorsku a Žehušicku. *Acta Pruhoniciana* 94 (v tisku).
- WASCHER, D. M., ed. (2005): *European Landscape Character Areas. Typologies, Cartography and Indicators for the Assessment of Sustainable Landscapes*. Alterra Report 1254, Wageningen, 150 s.
- WASCHER, D. M., PÉREZ-SOBA, M., eds. (2004): *Learning from European Transfrontier Landscapes*. Alterra, Wageningen, 48 s.
- WEBER, M. (2007): Evropská úmluva o krajině a možnosti její implementace v oblasti koncepčních a plánovacích nástrojů pro realizaci krajinných politik. *Urbanismus a územní rozvoj*, 10, č. 1, s. 42–46.
- WEBER, M. a kol. (2004): *Zajištění realizace Evropské úmluvy o krajině v další činnosti Ministerstva životního prostředí. Závěrečná zpráva projektu VaV MŽP ČR č. 640/6/02*. VÚKOZ Průhonice, ČZU Praha, Löw a spol, s.r.o., Brno, 176 s.
- WEBER, M., NOVOTNÁ, G. (2005): Strategie odpovědnosti za českou krajinu minulosti, dneška a budoucnosti – východiska implementace Evropské úmluvy o krajině. In: Plos, J. (ed.): *Tvář naší země. Krajina domova 2: Trendy urbanizace evropského prostoru*. Sborník 3. ročníku konference. Praha – Průhonice, s. 12–16.

Pracoviště autora: Katedra fyzické geografie a geoekologie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Albertov 6, 128 43 Praha 2; e-mail: lipsky@natur.cuni.cz.

Citační vzor:

LIPSKÝ, Z. (2010): 10 let Evropské úmluvy o krajině a možnosti geografického výzkumu. *Informace ČGS*, 29, č. 2, s. 2–12.